

УДК 378

Ярмолович Оксана Іванівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У ХІХ СТОРІЧЧІ**

У статті розкриваються передумови розвитку вищої педагогічної освіти України. Розглядається зв'язок і внесок поета О.К.Толстого і його рідних в формування просвітницької системи країни в ХІХ столітті. Аналізується ідея використання творчості О.К.Толстого при підготовці майбутніх вчителів іноземної мови.

Ключові слова: просвітницька система, педагогічна освіта, вища освіта, О.К.Толстой, Розумовські, виховання, благодійництво, нащадки.

Україна ХХІ століття йде по шляху реформування багатьох галузей народного господарства. Сучасний стан української економіки потребує інноваційних технологій, підходів до реформування педагогічної освіти, що дасть змогу підвищити якість і результативність використання кадрового і наукового потенціалу галузі, забезпечити конкурентоспроможність педагогічного сектору. Серед науковців панують думки, що майбутнє української освіти у використанні історичних здобутків, зокрема, історії становлення просвітницької системи підготовки учительських кадрів.

Метою статті виступає аналіз окремих історико-педагогічних аспектів створення просвітницької системи України на прикладі добродійної праці нащадків О.Г.Розумовського. В даній статті ми також торкаємось проблеми пошуку сучасних форм навчального процесу, які будуть прогресивними при праці з художньою літературою, а саме творами О.К.Толстого для різних суб'єктів освітнього процесу.

Вивчення досліджень по типологізації і класифікації історико-педагогічних праць дав можливість виділити наступні напрями за суттю обраної теми. Культурно-антропологічний напрям об'єднує історико-педагогічні праці, в яких пріоритетну увагу зосереджено на полях в педагогіці в різні історичні епохи і в різних цивілізаціях (П.Г.Редкін, К. Д. Ушинський, Л. Н.Модзалевській, М.І.Демков, А.П.Медведков, П.Г.Міжуев, П.Ф.Каптерев). Суспільно-педагогічний напрям характеризує роботи, в яких у викладі історико-педагогічних феноменів і явищ увага фокусується на ролі громадськості у розвитку освіти і вплив освіти, на народний характер (Д.Д.Семенов, Н.В.Чехов, В.І.Чарнолускій). Ми орієнтувались на освітній напрям, який відбиває в історико-педагогічних працях ретроспективний погляд на різні типи і види системи освіти (гімназії, комерційні і технічні училища, кадетські корпуси, жіночу освіту) і органи управління ними (С.В.Рожественській, С.А.Золотарев) [2,4,8].

Сучасне звернення уваги до історії освіти і педагогічної думки є ключом до розуміння шляхів людства в цілому. Усвідомлення значення і реального статусу історико-педагогічних досліджень в сучасних умовах вимагає визначення нових, нетрадиційних шляхів розвитку. Розвиток просвітницької праці обумовлює необхідність звернення до загальнолюдських і національних цінностей, які базуються на вивченні повчального історичного досвіду теорії і практики навчання і виховання.

Історико-педагогічне знання становить основу сучасної і майбутньої педагогічної культури, дає координати і інструменти орієнтації в педагогічних проблемах. Історія педагогіки є особливою наукою, яка вивчає накопичений досвід, який є апробацією досвіду минулих поколінь, постановки і рішення проблем виховання і навчання наступних поколінь. Потреба в дослідженнях становлення і розвитку історико-педагогічної науки в наш час має особливе значення як для сучасників, так і для наступних поколінь. Дослідження історії досвіду дає імпульс творчому розвитку національної культури.

Світова просвіта не можлива без літератури, як складової культури особливо в освітньому просторі, тобто при формуванні фахівців. Слова чеського педагога-письменника Яна Амоса Коменського: «Книги – це інструмент насадження мудрості» збігаються з метою освіти – формування фахівці. Різноманітний і значний внесок Олексія Костянтиновича Толстого в світову культуру.

Аналіз робіт дослідників творчості О.К.Толстого (О.Ф.Міллера, Г.І.Стафеева, І.Г.Ямпольського, інших), відгуки його сучасників (А.А.Фета, Ф.І.Тютчев) вказує на не простий шлях «спадкоємця» Розумовських талантів в літературу [5, с.3-4].

Усвідомлення історико-педагогічних подій і їх дослідження в сучасних умовах вимагає визначення нових, нетрадиційних шляхів розвитку, що обумовлює необхідність звернення до загальнолюдських і національних цінностей, що містить повчальний історичний досвід теорії і практики навчання і виховання.

У зв'язку з цим неминуще значення має прогресивна спадщина діячів вітчизняної історико-педагогічної діяльності XVIII- XIX сторіч.

Розуміння історії і умов існування автора, як частини суспільства сприяє розумінню умов написання літературних творів. К.Д.Ушинський відмічав, що праця педагога-історика, який демонструє факти розвитку суспільства, дає пояснення впливу суспільства на виховання і пояснює вплив виховання на суспільство [2, с.13].

Літературна спадщина О.К.Толстого невелика. Його праці були введені в шкільну програму майже відразу після першого друкування (1867 рік). Особливість творчості поета є дисонанс його існування серед рідних, які служили країні і при тому робили благочинні справи, і постійне бажання самого О.К.Толстого покинути службу і займатись тільки творчістю. В одному з листів дружині поета ми читаємо, що чим пильніше він вдивлявся в свою працю, дії по її виконанню, тим сильніше він відчував «что он не создан для такой службы». Початок одного із віршів (1856року) схожий на заклик душі: *«Исполнен вечным идеалом, Я не служить рождён, а петь!»* [9, с.377].

Істориком П.М.Майковим в п'ятнадцятому том «Русского биографического словаря» були подані і надруковані статті про батька і сина Розумовських і зроблено акцент на їх службовій зайнятості в просвітництві. Кирило Григорович Розумовський, прадід поета О.К.Толстого, служив президентом Російської Академії Наук протягом більш ніж півстоліття (з 1746 по 1798). К.Г.Розумовський змінював устав Академії Наук з метою поліпшення її праці, приймав участь в формуванні Санкт Петербурзького університету і наукового видання "Санкт Петербургские ежемесячные примечания", учредженні Московського університету і був присутній на його відкритті (1755 рік). Опікуючись просвітою України він робив спроби організувати аналогічний Московському університету Український в Батурині, тобто помісному місті К.Г.Разумовского [7,с.467-468].

Розвиток Малоросії, яка є зараз Україною, потребував все більше підготовлених фахівців ніж випускали існуючі навчальні заклади, звертаючи особливу увагу на приналежність території їх розташування. На той час в Україні були: Острожська академія, Києво-Могилянська академія, Львівський університет. Засновані в вісімнадцятому сторіччі, вони і зараз вважаються одними з старіших Вищих навчальних закладів сходу Європи і України. К.Г.Розумовський приділяв особливу увагу розвитку міста Глухова, як і всієї північної частини України. Історичні праці говорять, що К.Г.Розумовський бачив, що економічний розвиток пов'язаний з просвітницькою діяльністю. Відкриття багатьох навчальних закладів було підготовлено іще при служінні К.Г.Розумовського президентом Академії Наук. Наслідком можна вважати відкриття Харківського університету (1805р.), Київського університету (1833 рік), Глухівського вчительського інституту (1874р.), Полтавського інституту шляхетних дівчат (1818 рік), Нежинської гімназії вищих наук (1820р.), навчальні заклади інших рівнів [8,с.133-135].

Олексій Кирилович Розумовський, дід О.К.Толстого, служив освіті Російської імперії не так довго, як його батько, з 1804 року по 1816рік. Служив активно, вносив зміни в освіту, ставлячи перед собою мету сформувати освіту в систему і змінити якість викладання. При О.К.Розумовському були відкриті: 72 парафіяльні школи, 24 повітові училища, гімназії, професійні навчальні заклади, відкрито Царськосельський ліцей. Цей навчальний заклад став відомий на всю країну завдяки своїм випускникам: О.С.Пушкін, О.М.Горчаков, І.І.Пущін, М.С.Салтиков-Щедрін, В.Рахманінов, М.Ніклюдов – ось не повний список відомих випускників ліцею [4].

П.М.Майков, СМ.Соловьев в своїх працях лишили записи, що саме О.К.Розумовський, як міністр народної освіти, звертав увагу за якістю навчального процесу. Були внесені нововведення в роботу викладачів і вчителів. При О.К.Розумовському посилено контроль за учбовими планами і їх втіленням, особливо відмічається контроль за іноземцями, які служили викладачами і вихователями учбових закладів різних рівнів [7,с.452-467].

В 1804 році Олексій Кирилович був призначений попечителем Московського університету, який був відкритий іще при К.Г.Розумовському. Посади попечителя і міністра Народної Просвіти дали йому змогу внести зміни в працю університету. Були сформовані дослідницькі наукові товариства: історії і старожитностей, дослідників природи, шанувальників російської словесності. «Товариство словесності» разом з відкритою тоді ж кафедрою «Славянської словесності» стали початком наукових досліджень, відкриття яких в майбутньому зіграли значний вклад в дослідження історії всієї Російської Імперії. Великі колекції були зібрані в зоологічних, мінералогічних кабінетах і ботанічному саду. В історико-педагогічній літературі (И.Г.Петровський, Р.В.Хохлов, К.Д.Ушинський, Е.Д.Днепров, інші) особливе місце приділяється експедиції з метою дослідження Московської губернії, яку організовано було від Товариства дослідників природи. Всі ці дії покращували викладання в усіх наукових напрямках не тільки в Московському університеті, але і в інших навчальних закладах країни [7,с.452-467].

В родині Розумовських освіта займала одне з найважливіших місць життя. І Кирило Григорович, і Олексій Кирилович для своїх дітей початкову освіту давали вдома і формували «особовий інститут», де дітей навчали не тільки мовам, арифметиці, а і новому предмету – «Познание своего отечества». Можливо тому, такі прізвища, як Репніни-Волконські, Кушелеви-Безбородко, Жемчужнікови, Толсті, Перовські, Мещерські нам відомі через їх вклад в формування нових поколінь.

Дочка О.К.Разумовського, тітка поета А.К.Толстого, Варвара Олексіївна Репніна-Волконська на Україні відома своєю благодійною діяльністю і внеском в жіночу освіту. При її безпосередній участі були відкриті: Патріотичний інститут (1815р.), Павловський інститут шляхетних дівчат (1829.), Полтавський інститут шляхетних дівчат (1818 г.). За сприяння В.О.Репніної-Волконської і її чоловіка В Полтаві був відкритий Петровський Полтавський кадетський корпус (1830р.) [1, 3].

Генеалогічний форум ВГД вказує, що одними з випускниць Полтавського інституту шляхетних дівчат стали прийомні дочки Репніних-Волконських – Псьол Глафіра і її сестра Олександра. Старша, Глафіра, стала відомою українською художницею, а її сестра Олександра відома як українська поетеса. Обидві сестри Псьол були поборницями за достойне місце жінки в українському суспільстві. Інша випускниця інституту - племінниця Ганни Барвінок, Яновська Любов Олександрівна в майбутньому українська письменниця в 1861 році закінчила цей інститут. Весь свій творчий шлях Яновська відстоювала права української мови, як національної. Вона була серед організаторів святкування річниць смерті і народження Т.Г.Шевченка. Не могли випускниці думати інакше, якщо одним із перших ректорів інституту був український поет-байкар П.П.Гулак-Артемівський, близький родич українського композитора. До інституту попечителі запрошували викладачами видатних діячів української, російської та чеської культур: В.В. Капніст, А. і В.Єдлички, Л.Боровиковський. Левко Боровиковський викладач словесності і зачинатель українського романтизму. Він є автором збірки «*Байки й прибаютки*», балади «*Маруся*». Інтернет сайт «Мглінський край» розповідає, що багато випускниць інституту шляхетних дівчат працювали вчительками французької, німецької мов в гімназіях і школах м. Мглін. Там же ми бачимо фотографію Полевої Анастасії. Закінчивши інститут вона стала вчителювати в м.Мглін [1,2].

Цікавим є те, що в дизайні сайту використаний вірш О.К.Толстого 1840 року про м.Батурин:

*Ты знаешь край, где все обильем дышит,
Где реки льются чище серебра,
Где ветерок степной ковыль колышет,
В вишневых рощах тонут хутора?* [9,с.61-62].

Прикладом родинного втілення ідеї системи просвіти в Україні можна також навести працю сім'ї Кушелевих-Безбородко. Двоюрідна сестра поета О.К.Толстого і онука О.К.Розумовського - Олександра Миколаївна Кушелева-Безбородко, як і її нащадки, брали участь у створенні, улаштуванні та спадковому піклуванні Ніжинською гімназію вищих наук (1820г.). Гімназію почали будувати на садибі І.А.Безбородко. Заповіт своїм синам головному писаря війська Запорізького А.Я.Безбородко, щодо пожертвувань просвіті України, дав можливість вивчитись в Ніженській гімназії відомим в майбутньому викладачам-вченим. Ми наведемо приклади випускників тільки декількох з них, виходячи з їх майбутньої викладацько-дослідницької праці. В.І.Савва історик, професор Харківського університету, випускник 1888 року. Юх.Ф.Карський - філолог, славіст, етнограф закінчив гімназію в 1885 році, став ректором Варшавського університету. Мовознавець, зачинатель оновлення естонської мови - Йоханенс Аавік випускник 1905 року. В 1936 році вже Ніженський педагогічний інститут закінчив Федір Федорович Бугайко, доктор педагогічних наук, завідувач кафедрою Київського педагогічного інституту. Його наукові праці присвячені викладанню української літератури в середній школі [11,с.181-182].

Марія Олексіївна Мещерская, сестра А.К.Толстого, брала участь у відкритті і підтримуванні навчальних закладів в Хорольському повіті Полтавської губернії: школи в с.Великі Сороченці, м.Гадячі, с.Диканьці, м.Миргороді; повітові і парафіяльні училища в м.Полтаві, м.Миргороді, м.Лубнах, м.Хоролі. Свою благодійну працю Марія Олексіївна продовжувала і коли вони з чоловіком за умовами його праці переїхали в Саратовську губернію. При піклування М.А.Мещерської там біли відкриті відкриті: школи, училище, консерваторія. Ми навели приклади найвідоміших навчальних закладів, які почали свою просвітницьку діяльність ще за життя А.К.Толстого[3, 5].

Звернення уваги до історії формування системи освіти і педагогічної думки в Україні відбивається, як було сказано, у розумінні шляхів творчості, культури, існування людства. Освітлення в історико-педагогічних дослідженнях процесу становлення та розвитку педагогічних теорій, освітньої практики в контексті виявлення і розкриття системи знань, світоглядних положень і установок, на основі яких не тільки пояснюються і об'єктивно оцінюються педагогічні реалії минулого, а й встановлюється їх продуктивний зміст, визначається прогностичний потенціал [4,8].

Проведене дослідництво впливу на формування системи освіти України з позиції родинних службових і благодійних дій, вивчення літератури за темою дає підставу для висновку про існування спільної родинної і темпоральної платформи. Вивчення активної функціонально-раціональної просвітньої діяльності родини Розумовських дало змогу зробити висновок, щодо виховання активного, творчого покоління виходячи з єдиного методологічного підходу, який можна позначити як «раціональний».

У сучасних умовах, виходячи з культурно-антропологічного і суспільно-педагогічного підходів можемо визначати наступні висновки: - нащадки Розумовських приймали активну участь в формуванні просвіти, як системи в Україні і в другій половині дев'ятнадцятого сторіччя мета була досягнена; - твори вихованого в умовах поважання просвіти, благочинності О.К.Толстого були прийняті до програми навчальних закладів різного рівня вже в другій половині XIX сторіччя; – всі навчальні заклади, в праці яких приймали участь нащадки Розумовських працюють і в XXI сторіччі.

Розвиток культури, а особливо культури комунікації, займає в підготовці професійних вчителів, перекладачів, особливо місце, подібне до того, яке вивчення мови займає при свідомому підвищенні якості професійної підготовки.

Значимість використання порівняльного розгляду текстів в навчальному процесі реалізує завдання формування, навчання та інформування культурі, без кожного з аспектів якої не може відбутися справжній перекладач. Використання в практичних заняттях поетичних матеріалів Олексія Костянтиновича Толстого (оригінали текстів віршів і текстів-переказів О.К.Толстого) показали свою актуальність в умовах підготовки майбутніх перекладачів або виконання самого акту перекладу.

Дослідження в області лінгвопедагогіки, комунікативної лінгвістики, міжкультурної комунікації, лінгвокультуралізму, перекладознавства, навчання перекладу і багато інших сприяють реалізації якісного акту іншомовного спілкування, тобто діалогу, який веде до позитивного існування людства [2; 6, с.35-36].

Проведений теоретичний і практичний аналіз показав, що формуванню освіти України в XIX сторіччі, як системи сприяли умови і задачі її економічного розвитку; соціально-культурні умови України в XIX сторіччі потребували покоління з вищим просвітним рівнем; високий демографічний підйом в XIX сторіччі; високий рівень благодійницької праці.

Список використаних джерел

1. Батурко Ф.Ф. Историко-экономический очерк Мглинского края. Полтавский институт благородных девиц. URL: <http://www.mglin-krai.ru/mglin-shkola/277-programmy-dlya-postupayushchikh-v-poltavskij-institut-blagorodnykh-devits>.
2. Валеєв А.А. Историко-культурный опыт педагогики свободы: монография / науч. ред. З.Г. Нигманов. Казань: ТГУПУ, 2007. 229 с.
3. Генеалогический форум ВГД. Полтавский институт шляхетных девиц. 2011. С.1-4. URL : <http://forum.vgd.ru/1410/34768/all.htm>
4. История педагогики: курс лекций/ учеб. пособие. К., 2004. 171с. URL: <https://banauka.ru/67.html> (дата звернення: 19.01.2019).
5. Копытцева, Н.М. Аксиологический аспект биографии А.К.Толстого. Вестник НГУ им. Ярослава Мудрого, № 39, 2006. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-aspekt-biografii-a-k-tolstogo> (дата звернення: 20.01.2014).
6. Ferguson, H. Manual for multicultural education. Yarmouth, Maine, 1987. 60 p.
7. Майков П. М. Разумовский, Кирилл Григорьевич // Русский биографический словарь: в 25 томах. – СПб. – М., 1896-1918. URL: <https://ru.wikisource.org/wiki>
8. Субтельний О. Україна історія. Пер. з англ. Ю.І.Шевчука; Вст.ст. С.В.Кульчицького. Київ, 1991. 512с.
9. Толстой А.К. Собр. Соч.: в 4т./ Вступ. ст. и примеч. И.Ямпольского. Т.1, М., 1964. 800 с.
10. Толстой А.К. Против течения: сборник. сост. В.Т.Кабанов. М., 1997. – 472 с.
11. Эткинд Е. Против течения. О патриотизме А.К.Толстого. Журн. «Звезда». – СПб., 1991. – №4. – С.180-188.

УДК 159.923.5:177.61-055.2

Зубенко Олеся Михайлівна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ВПЛИВ РАНЬОГО ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ НА ЯКІСТЬ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У ЖІНОК

Стаття присвячена проблемі взаємозв'язку інфантильного травматичного досвіду особистості із особливостями побудування партнерських стосунків у період дорослості. Дослідження реалізовано на вибірці молодих жінок. Результати роботи засвідчують провідні аспекти раннього травматичного досвіду у сучасних жінок. Встановлено зв'язки ранніх дезадаптивних схем зі стилями побудування міжособистісних стосунків: злиття, сепарація та близькість, а також показниками якості стосунків: напруженості, відчуженості, агресивності й конфліктності.

Ключові слова: емоційний травматичний досвід, ранні дезадаптивні схеми, партнерські стосунки.

Актуальність. Поточна ситуація, яка склалася у соціокультурному просторі України характеризується високим ступенем напруження й конфліктності. У зв'язку з цим значний прошарок українського суспільства відчуває постійний вплив психотравмуючих чинників, що призводить, в багатьох